

ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ СФЕРОЮ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ: СУПЕРЕЧНОСТІ СУЧАСНОГО РОЗВИТКУ

У статті проаналізовано сучасний етап державного управління сферою вищої освіти України. Розглянуто питання оптимізації державного управління в контексті процесів модернізації та євроінтеграції національної вищої школи. З'ясовано необхідність зміни структури управління вищими навчальними закладами на локальному та загальнодержавному рівнях.

Ключові слова: управління, державне управління вищою освітою, оптимізація управління.

В статье анализируется современное состояние государственного управления сферой высшего образования Украины. Рассматриваются вопросы оптимизации государственного управления в контексте процессов модернизации и евроинтеграции национальной высшей школы. Выяснена необходимость изменения структуры управления высшими учебными заведениями на локальном и общегосударственном уровнях.

Ключевые слова: управление, государственное управление высшим образованием, оптимизация управления.

The current status of higher educational sphere state management in Ukraine is analyzed in this article. Questions of state management optimization in the context of modernization and eurointegration processes of national higher school are discussed here. The need to change management structure at local and national levels was determined.

Key words: management, state management of higher education, management optimization.

Актуальність проблеми. Сучасні тенденції у сфері вищої освіти: процеси модернізації та євроінтеграції стали реальністю, яка спонукає до структурної перебудови як самої системи вищої освіти, так і механізмів державного управління нею. У таких умовах змінюються усталені взаємозв'язки між освітою та іншими соціальними інститутами та виникає необхідність зміни державної політики у сфері освітніх послуг. Державна політика у сфері вищої освіти в Україні в сучасних умовах має бути спрямована на реформування освітньої галузі на національних традиціях з урахуванням світових освітніх тенденцій та економічних можливостей держави з метою забезпечення всебічного розвитку людини як особистості та найвищої цінності суспільства, розквіту її таланту, підвищення її освітнього рівня, забезпечення народного господарства кваліфікованими фахівцями [3, с. 26].

Сьогодні в Україні ще залишається багато специфічних проблем у розвитку освітянської галузі, у гармонізації відносин з європейською освітою, у підвищенні рівня якості та доступності освіти. Саме тому успішне реформування вищої

освіти в умовах ринкових відносин та глобалізаційних процесів, реалізація потреб особистості у вищій професійній освіті, розвиток державної і недержавної освіти – все це потребує удосконалення практичних форм і методів державного регулювання освітньої сфери, підвищення ефективності управління вищою освітою на відповідній науково-теоретичній основі.

Аналіз досліджень і публікацій. Наукові дослідження вищезгаданих процесів є актуальними у працях вітчизняних та зарубіжних учених. Вироблення політичного курсу та стратегічних завдань розвитку майбутнього стали предметом наукового пошуку М. З. Згуровського, В. С. Журавського, В. Г. Кременя, С. М. Ніколаська, Д. В. Табачника та ін. Теоретико-методологічним засадам розвитку системи державного управління та її механізмів присвятили свої праці В. Б. Авер'янов, В. Д. Бакуменко, В. С. Воронін, М. В. Гаман, В. М. Лобас, В. І. Луговий, В. М. Князев та ін. Проблеми правового поля вищої освіти досліджували В. І. Андрейцев, А. П. Гетьман, Є. М. Красияков та ін. Розробкою та аналізом проблем сучасного

державного управління у сфері вищої освіти, перспективами розвитку та характеристикою моделей вищої освіти займалися В. П. Андрущенко, Д. І. Дзвінчук, В. П. Бех та ін. Відзначаючи значний доробок названих науковців у поліаспектне дослідження системи державного управління вищою освітою, вважаємо за доцільне у даній статті продовжити виокремлення особливостей, притаманних даній сфері.

Аналізуючи останні доробки вітчизняних учених, варто зазначити, що дослідники більше уваги приділяють питанням модернізації національної вищої освіти в умовах європейської інтеграції, проблемам внутрішньої модернізації та структурної перебудови як самої системи вищої освіти, так і механізмів державного управління ними. Однак менше уваги науковці приділяють вивченню суперечностей сучасного розвитку державного управління сферою вищої освіти України та шляхів їх подолання. Останнє і спонукало до формування мети дослідження.

Мета статті полягає у здійсненні комплексного аналізу сучасного стану державного управління сферою вищої освіти, з'ясування суперечностей його розвитку та пошуку шляхів їх вирішення в контексті процесів модернізації та євроінтеграції.

Виклад основного матеріалу. Проблематиці управління присвячено чимало праць, серед яких можна відзначити класичну «Управління: системний і ситуативний аналіз управлінських функцій» Г. Кунца та С. О'Донелла [7]. Оскільки праця містила практичні аспекти управління і не була переважана ідеологічними штампами та прийомами, свого часу вона привернула значну увагу вітчизняних дослідників.

Загалом термін «управління» визначає регулювання процесів, які відбуваються у певній системі. Так, Т. С. Рабченко окреслює управління «як свідому діяльність, пов'язану з регулюванням системи відповідно до поставленої мети, із підведенням підсумків діяльності, із систематичним одержанням, обробленням і використанням інформації» [10]. Пономарьова Г. Ф. зазначає, що «управління – це неперервний рух від мети до результатів. Процес управління має певні особливості, врахування яких забезпечує успіх управлінської діяльності. До таких особливостей належать: гнучкість – здатність змінювати процес управління залежно від запланованих завдань; сталість – збереження й забезпечення традицій у формах та методах управління навчально-виховним процесом; циклічність, послідовність і дискретність, що забезпечує можливість побудувати управління на глибоких наукових засадах» [9].

Управлінню у сфері освіти присвячені численні дослідження вітчизняних та зарубіжних авторів. Перекладені українською та російською мовами наукові праці американських дослідників переважно присвячені проблемам управління на мікрорівні, іноді – й на середньому рівні управління. Зауважимо, що російські дослідники багато уваги приділяють

макрорівню керування освітою, адже здавна традиційно у Росії освіта розглядається як частина загальнодержавної політики. В Україні керування освітою досліджується комплексно, у тому числі в контексті процесів державотворення. Але теоретико-методологічний рівень аналізу проблем управління представлено, на наш погляд, не досить системно.

Державне управління вищою освітою має свою специфіку, тобто сукупність особливих якостей, ознак, які притаманні лише цій сфері. Специфіка управління освітою, на думку В. В. Крижка, полягає в особливостях предмету (суб'єкта управління, тобто керівника закладу (установи) освіти), продукту праці (інформації про навчально-виховний процес), знарядь праці (слова, мова) та результатів діяльності менеджера освіти (рівень грамотності, вихованості та розвитку учнів) [5, с. 30].

Зосередимо увагу на державному управлінні сферою вищої освіти на макрорівні та вкажемо на наявні на цьому рівні суперечності.

Політику у сфері вищої освіти визначає Верховна Рада України (ст. 92 Конституції України), а її реалізація – у компетенції Кабінету Міністрів України. Державне управління у сфері вищої освіти функціонує через систему, до якої входять такі органи виконавчої влади: Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України (реорганізоване в Міністерство освіти і науки України Указом Президента України № 96/2013 від 28 лютого 2013 року), загальнодержавні міністерства та відомства, яким підпорядковуються вищі навчальні заклади певного спрямування (аграрні, медичні та ін. вищі навчальні заклади, органи виконавчої влади Автономної Республіки Крим; регіональні та місцеві органи державної виконавчої влади та органів місцевого самоврядування (для навчальних закладів 1-го та 2-го рівнів акредитації); власники вищих навчальних закладів, органи самоврядування вищих навчальних закладів.

Зауважимо, що в нашій державі Міністерство, порівняно з іншими країнами, має значні повноваження щодо реалізації державної політики у галузі вищої освіти. До його компетенцій належать:

- формування та забезпечення реалізації державної політики у сфері освіти і науки, інновацій та інформатизації, інтелектуальної власності;
- забезпечення інтеграції вітчизняної освіти і науки, сфер інформатизації, інформаційних ресурсів, інтелектуальної власності із неухильним дотриманням принципів збереження й захисту національних інтересів;
- створення умов для здобуття громадянами дошкільної, повної загальної середньої, позашкільної, професійно-технічної, вищої освіти, інклюзивного навчання та освіти впродовж життя, наукових ступенів та вчених звань;
- визначення стратегії моніторингу якості освіти та забезпечення його проведення;

– формування та забезпечення функціонування системи атестації педагогічних, наукових і науково-педагогічних кадрів, організація підвищення кваліфікації зазначених категорій.

Міністерство освіти і науки безпосередньо керує розробленням програм розвитку вищої освіти та її стандартів, контролює їх дотримання. Важливим повноваженням Міносвіти є ліцензування та акредитація вищих навчальних закладів, схвалення їхніх стандартів про застосування, організація виборів керівників, схвалення призначень їх на посаду та звільнення з посади, а також координування призначень голів муніципальних та приватних вищих навчальних закладів. Міністерство освіти і науки визначає обсяги матеріально-технічного забезпечення та фінансової підтримки для вищих навчальних закладів та здійснює спільно з іншими відповідальними органами влади контроль над дотриманням ними законодавчих актів та директив, що стосуються їхньої діяльності, фінансування. Вищі навчальні заклади узгоджують із Міносвіти програми підготовки фахівців, звітують про працевлаштування випускників.

Як вже зазначалось вище, за наявності спеціалізованого центрального органу виконавчої влади – Міністерства освіти і науки, насправді, вищі навчальні заклади підпорядковані понад 20 галузевим міністерствам і відомствам [2, с. 223]. Тобто нині 50 % вищих навчальних закладів підпорядковуються Міносвіти, решта – іншим органам виконавчої влади. Зауважимо, що це безпрецедентна у світі ситуація.

Наразі поставлене питання щодо підпорядкування вищих навчальних закладів Міністерству освіти і науки України як центральному органу. Так, наразі у Верховній Раді зареєстровано проект Закону про внесення змін до законів України «Про вищу освіту» та «Про освіту» (щодо мережі розпорядників бюджетних коштів – навчальних закладів державної форми власності), яким пропонується всі вищі навчальні заклади підпорядкувати Міністерству освіти і науки України. Така потреба зумовлена, передусім, необхідністю щодо координування структури спеціальностей та напрямів підготовки фахівців із вищою освітою на рівні регіону одним керівним органом, оскільки нерідко в тому ж самому регіоні можуть бути вищі навчальні заклади підпорядковані декільком міністерствам чи відомствам, а також можуть існувати вищі навчальні заклади різних рівнів акредитації, які є комунальною власністю. Це призводить до дублювання у професійній підготовці фахівців певної спеціальності.

Наступна суперечність в управлінні сферою вищої освіти на макрорівні пов'язана з чисельністю вищих навчальних закладів в Україні. Разом із великими, потужними університетами є багато маленьких та вузькоспеціалізованих. Статистика засвідчує, що в 2009/10 навчальному році кількість вищих навчальних закладів налічувала 861, а кількість студентів в Україні становила понад

2,5 мільйони. Цей показник виглядає дуже великим порівняно з даними Статистичного офісу європейських спільнот (Евростат), наприклад, щодо Франції та Іспанії. Населення Франції становить майже 6 мільйонів, населення Іспанії – 43 мільйони, а кількість студентів, які навчаються у вищих навчальних закладах цих країн, становить 2,1 та 1, 8 мільйони відповідно. У 2010 році населення України становило 45,9 мільйона осіб.

Отже, з одного боку, Україна історично інвестувала значні кошти в освіту, і наслідком цього є те, що рівень грамотності серед дорослих громадян та молоді становить понад 99%. Здавалося, що останнє відкриває широкі можливості для зростання та розвитку інтелектуального потенціалу нації. Втім, з іншого боку, ми спостерігаємо низьку конкурентоспроможність наших випускників на європейському ринку праці, відставання вищої школи від наукоємних інноваційних розробок, особливо у царині прикладних наук.

Зазначимо, що розв'язання цієї проблеми є одним із завдань Державної програми розвитку вищої освіти й передбачає здійснення трьох етапів: моніторинг вищих навчальних закладів, централізація управління, трансформація мережі. Окрім того, під оптимізацією мережі потрібно розуміти не тільки об'єднання вищих навчальних закладів, а й їх інтеграцію з галузевими науковими установами і, навіть, виробничими структурами. Така інтеграція дасть поштовх до розвитку прикладних розробок, особливо на межі наук.

Так, наприклад, багато сільськогосподарських технікумів та училищ I та II рівнів акредитації влилися у споріднені аграрні вищі навчальні заклади III та IV рівнів акредитації. З іншого боку, деякі з елітних науково-дослідних інститутів НАН України стали дослідницькими підрозділами університетів, які інтенсивно займаються дослідницькою діяльністю.

Зауважимо, що така кількість вищих навчальних закладів в Україні не рентабельна з точки зору економіки, особливо на тлі спаду попиту спеціалістів оборонної промисловості, промислового та сільськогосподарського сектора економіки.

На думку К. М. Левківського, необхідно оптимізувати мережу вищих навчальних закладів шляхом їх об'єднання та створення потужних регіональних, корпоративних, дослідницьких університетів із урахуванням регіональних і загальнодержавних потреб у фахівцях із вищою освітою [8, с. 6].

Справді, якщо вищі навчальні заклади раціонально організувати й перетворити у великі перспективні науково-технічні комплекси або у багатопрофільні університети, то вдасться досягти економії, пов'язаної зі зростанням масштабів виробництва. Це також дозволить тісніше зосередити досвідчених фахівців, що сприятиме фундаментальним дослідженням у галузі, детальніше застосовувати на практиці та ставити на комерційні рейки нові дослідницькі ідеї. Такі

підходи інтеграції у вищій школі гармонійно узгоджуються з освітньою та дослідницькою політикою країн-членів ЄС із метою створення єдиного Європейського науково-дослідницького простору.

Наступне протиріччя управління сферою вищої освіти на макрорівні ми пов'язуємо з тим, що централізована, авторитарна система, що існує в національній вищій школі, притаманна плановій економіці, не спроможна швидко реагувати на зміни в суспільстві та потреби ринку праці.

Скажімо, це стосується рівня централізованого контролю над визначенням того, який освітньо-кваліфікаційний рівень є обов'язковим для певної посади чи державного замовлення на підготовку фахівців. Адже ринкова економіка вимагає гнучкого ринку праці, а розвиток вищої освіти повинен підпорядковуватися законам ринкової економіки: розподілу, змінності праці та конкуренції [11, с. 102]. Вища освіта, на думку Ю. М. Крячко, є інноваційною галуззю, котра за своєю природою, потребує різноманіття поглядів і підходів до проведення досліджень, викладання і управління. Централізована, авторитарна система є несумісною з таким різноманіттям [6, с. 66].

Протягом останніх років вихід із цієї ситуації науковці, політики та освітяни вбачають у наданні вищим навчальним закладам автономії. Ця проблема, на думку багатьох науковців, є центральною для реформування усієї системи вищої освіти України. Зауважимо, що наразі автономія університетів в Україні та їхні академічні свободи регламентуються Законом України «Про вищу освіту», який визначає межі автономії та самоврядування університетів у різних напрямках їхньої діяльності. В юридичній сфері рівні автономії представлені передусім академічними свободами визначення аспектів навчальних програм, педагогічної та дослідницької діяльності, демократичними свободами у внутрішніх процесах університетської стратегії та управління. Проте насправді рівень автономії та самоврядування не відповідає європейським стандартам.

Практика багатьох європейських країн доводить, що саме автономія вищих навчальних закладів є однією з умов підвищення якості вищої освіти, посилення її відповідальності за результати діяльності. Зауважимо, що згідно з першим основоположним документом міжнародного рівня – Великою хартією університетів («*Magna Charta Universitatum*»), підписаною ректорами 430 університетів Європи 18 вересня 1988 року, усі вищі навчальні заклади є автономними. Наступні міжнародні угоди лише закріпили цю правову позицію. Університет, – визначено у «Великій хартії університетів» – установа у суспільстві з різною організацією, що є наслідком розходжень у географічній та історичній спадщині. Університет створює, вивчає, критично осмислює, передає культуру за допомогою проведення досліджень і навчання. При цьому акцентовано: «Щоб відповідати вимогам сучасного світу, його дослідницька та викладацька діяльність має бути морально й

інтелектуально незалежною від будь-якої політичної й економічної влади» [1]. Коментар Конфедерації ректорів Європейського союзу і Асоціації європейських університетів до Болонської декларації лише підкреслює відданість принципу автономії університетів, як фундаментальній цінності й, зокрема, те, що «університети та інші інституції вищої освіти можуть бути учасниками, а не об'єктами цього процесу. Вони можуть складати свої навчальні плани згідно з особливостями постболонського середовища, яке нині формується, зокрема, включаючи курси бакалаврського рівня у системи, у котрих їх традиційно не було, а також створюючи курси магістерського рівня для задоволення потреб мобільних студентів після бакалаврського рівня зі всього світу...» [12].

Останнє спонукає до порушення проблеми ширшої автономії вищих навчальних закладів та самоврядування, вдосконалення системи управління освітою України, позбавлення її рис авторитарності та утвердження принципів демократії. Підтвердженням цього є думка В. Г. Кременя: «Чинна система освіти, на мій погляд, залишається значною мірою авторитарною. Нам треба постійно пам'ятати, що десять і більше років, проведених в умовах педагогічного авторитаризму, часто формують людину-конформіста, пристосування, деіндевідуалізовану особу, яка не здатна до самостійної та відповідальної поведінки на основі свідомого ставлення до дійсності» [4].

Вищезгадане передбачає зміну місії сучасного вищого навчального закладу. Під місією мається на увазі не лише призначення вищого навчального закладу, а його самоокреслення, визначення, роль у суспільстві. Інакше, місія вказує, як університет сам себе бачить і як окреслює той взірць, до якого належить його віднести. На нього треба орієнтуватися, виробляти рішення з усіх нагальних питань, так само як і в діях довготривалого порядку.

Зазначимо, що вищі навчальні заклади потребують зменшення централізованого контролю та збільшення місцевої автономії і в питаннях вибору опцій у межах навчальних дисциплін. Недостатність конкурентоспроможних, привабливих для роботодавців кадрів зумовлено, на нашу думку, частково тим, що у вищій школі надто багато часу виділяється на обов'язкові (нормативні) дисципліни. Це пов'язано з тим, що процес акредитації вищих навчальних закладів повільно реагує на розробки в рамках навчальних дисциплін. Дуже часто акредитаційні структури не відзначаються гнучкістю при визначенні того, що саме складає активне ядро навчальної програми. Зазначимо, що у цій ситуації гнучкість та варіативність у виборі навчальних дисциплін, характерні для Болонських положень, позитивно впливають на якість вищої освіти в Україні.

Отже, існують певні суперечності між намірами надати вищим навчальним закладам ширшу автономію та бажанням уряду підтримувати на належному рівні національні стандарти, створювати

та забезпечувати рівний доступ до вищої освіти. Слушно за цих обставин звернутися до досвіду західних колег: європейські університети виконують велику і різноманітну роботу в царині демократизації освіти. Серед основних напрямів їх діяльності визначимо такі: 1) одержання та поширення інформації про автономію університетів у країнах Європи та за її межами щодо реформ, які готуються чи впроваджуються і визначають, як вони впливають на суспільні перетворення в окремих країнах і Європи в цілому; 2) визначення напрямів розвитку й поширення нових ідей, зокрема і тоді, коли вони стримуються політичною та економічною владою; 3) висування ідей для дискусій щодо обговорення прав та обов'язків університетів у соціальному й культурному розвитку своїх країн [11, с. 106].

Водночас варто зауважити, що широка автономія вищих навчальних закладів неминуче призводить до меншого громадського контролю, а отже, й позбавить їх громадської підтримки. На нашу думку, демократизація вищої освіти передбачає участь в управлінні вищим навчальним закладом громадськості. У цьому контексті участь держави у США та великої кількості інших розвинутих країн у сфері вищої освіти складає не більше однієї третини. Роль держави, у першу чергу, полягає в тому, щоб створювати правові, економічні, ефективні організаційні механізми, морально-ціннісне середовище, яке сприятиме участі всієї громадськості у справі розвитку сфери вищої освіти.

З цього приводу В. С. Журавський досліджує державну політику у сфері вищої освіти, як систему дій, що спрямовані на реалізацію мети освітньої сфери, затверджені органами державної влади і схвалені громадською думкою та конкретизуються у сукупності спеціальних освітніх державних і недержавних програм [3, с. 11-15].

В Україні розглянуті тенденції та особливості розвитку істотно ускладнюються ще й тим, що вони відбуваються на тлі процесів глибокої трансформації не тільки суспільно-політичного устрою та соціально-економічного укладу, а й суспільної психології, системи життєвих цінностей і орієнтирів, морально-етичної парадигми. Варто вказати на невідповідність української спільноти до кардинальних демократичних змін у системі

вищої освіти, консерватизм мислення та упереджене ставлення до освітніх інновацій представників влади, страх батьківської громадськості, студентських колективів у відстоюванні власних прав.

У цьому контексті має бути посилене державно-громадське управління вищою освітою та скероване на подальшу демократизацію діяльності державних органів управління освітою та розвиток самоврядних асоціацій вищих навчальних закладів. Зауважимо, що в сучасних умовах розвиток освіти перестає бути виключно справою держави, а стає полем багатоаспектної партнерської взаємодії центральних і регіональних державних органів із органами самоврядування, студентами та їх сім'ями, державними й недержавними закладами, педагогами, потенційними роботодавцями, громадськими об'єднаннями. Демократизація управління вищою освітою реалізується насамперед у залученні до цього процесу різних соціальних груп населення.

Міноосвіти вважає, що результатом модернізації вищої освіти має стати розробка й упровадження відкритої моделі, побудованої на принципах поєднання централізації та децентралізації, активного залучення всіх зацікавлених сторін до управління освітою, поєднання внутрішньої самооцінки їх діяльності незалежними організаціями та експертами. Звідси необхідність формування державно-громадських органів управління системою вищої освіти на рівні вищих навчальних закладів, здатних формувати пропозиції щодо подальшої стратегії реформування та вдосконалення системи вищої освіти, проводити незалежну експертизу діяльності вищих навчальних закладів, визначати соціальне замовлення, здійснювати контроль за діяльністю державного апарату.

Висновки. Таким чином, розглянуті суперечності сучасного стану державного управління сферою вищої освіти залишаються невирішеними і в результаті аналізу визначають наукову проблему. Вища ланка освіти України – відкрита багаторівнева система, оптимізація управління якою дозволить знайти шляхи модернізації в контексті процесів євроінтеграції. Якщо ми ставимо перед собою максимально високу мету – інтегрування в сучасні структури європейської цивілізації, – то мусимо усвідомити, що всі зазначені суперечності та їх наслідки необхідно вирішувати в комплексі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Велика хартія університетів / [Болонья, 18 вересня 1988. – Болонський процес : документи]. – К. : Вид-во Європейського університету, 2004. – С. 7, 31–32.
2. Дмитриченко М. Ф. Вища освіта і Болонський процес: [навчальний посібник для студентів вищих закладів освіти] / М. Ф. Дмитриченко [та ін.]. – К. : Знання України, 2006. – 439 с.
3. Журавський В. С. Вища освіта як фактор державотворення і культури в Україні / В. С. Журавський. – К. : Видавничий Дім «Ін Юрс», 2003. – 416 с.
4. Кремень В. Г. Освіта в Україні: стан і перспективи розвитку / В. Г. Кремень // Неперервна професійна освіта : теорія і практика. [науково-методичний журнал]. – 2001. – № 4. – С. 7–18.
5. Крижко В. В. Теорія та практика менеджменту в освіті : [навч. посібник] / В. В. Крижко. – К. : Освіта України, 2005. – 256 с.
6. Крячко Юрій. Інтегруватися в європейську систему вищої освіти чи зберігати свою ідентичність: tertium non datur / Юрій Крячко // Вища освіта України. – 2008. – № 4. – С. 65–71.
7. Кунц Г. Управление : системный и ситуативный анализ управленческих функций / Г. Кунц, С. О'Донелл. – М. : Прогресс, 1981. – 495 с.

8. Левківський К. М. Якісна освіта – запорука самореалізації особистості / К. Левківський // Вища школа. – 2010. – № 1. – С. 5–14.
9. Пономарьова Г. Ф. Демократизація управління і контролю за вищим навчальним закладом / Г. Ф. Пономарьова // Вища школа – 2005. – № 5-6. – С. 3–9.
10. Рабченко Т. С. Внутрішкільне управління : [навчальний посібник] / Т. С. Рабченко. – К. : Рад.шк., 2000. – 176 с.
11. Сисосва С. О. Вища освіта України : реалії сучасного розвитку / С. О. Сисосва, Н. Г. Батечко. – К. : ВДЕКМО, 2011. – 344 с.
12. The Bologna Declaration on the European space for higher education: an explanation [Електронний ресурс]. – Режим доступу : // ec.europa.eu/education/policies/educ/bologna/bologna.pdf.

Рецензенти: Сидоренко В. К., д.пед.н., професор;
Білинська М. М., д.держ.упр., професор.

© Батечко Н. Г., 2012

Дата надходження статті до редколегії 10.10.2012 р.

БАТЕЧКО Ніна Григорівна – кандидат фізико-математичних наук, доцент кафедри вищої та прикладної математики Національного університету біоресурсів і природокористування України, м. Київ.

Коло наукових інтересів: вища освіта України в контексті процесів глобалізації та євроінтеграції, професійна підготовка магістрів, теоретико-методологічні засади підготовки викладачів вищої школи в умовах магістратури.